

УДК 339.92:327

Ольга Ніпіаліді (Україна)

JEL classification: F02, F51, F63, O53

Ольга НІПІАЛІДІ*кандидат економічних наук,**доцент,**доцент кафедри міжнародних відносин та**дипломатії,**Західноукраїнський національний університет,**Україна*E-mail: nipialidi@ukr.netORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9962-2939>

Researcher ID: H-8010-2017

© Ольга Ніпіаліді, 2021

Отримано: 20.10.2021 р.

Прорецензовано: 01.11.2021 р.

Рекомендовано до друку: 16.11.2021 р.

Опубліковано: 16.11.2021 р.

Ця стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0, яка дозволяє необмежене повторне використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії, за умови правильного цитування оригінальної роботи.

РЕГІОН ВЕЛИКОГО БЛИЗЬКОГО СХОДУ І ПІВНІЧНОЇ АФРИКИ У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

АНОТАЦІЯ

Предметом дослідження є безпековий простір країн Великого Близького Сходу та Північної Африки та його значення для України.

Метою статті є визначення основних тенденцій геополітичної трансформації близькосхідної регіональної системи та виявлення конфліктних питань, які дестабілізують регіон та поглиблюють нестабільність. Врахування цих фактів, надає змогу Україні системно видобувати зовнішньоекономічну політику стосовно консолідованого простору Великого Близького Сходу та Північної Африки.

Результати. Визначено, що система регіональних міжнародних відносин знаходиться в умовах кардинальних змін, що призводить до їх реструктуралізації, створення нового співвідношення сил та формування нових взаємозв'язків між державами. Встановлено структурну будову регіону Великого Близького Сходу і Північної Африки та деталізовано історичні передумови його формування. Підтверджено основні тенденції до геополітичної трансформації близькосхідної регіональної системи. Проаналізовані проекти перебудови політичної карти близькосхідних і мусульманського світу та можливі наслідки для міжнародної безпеки. Підтверджено зростаючу роль окремих країн досліджуваного регіону у глобальній економіці, яка визначається наявністю в них значних природних ресурсів, зокрема нафти і газу. Визначено основні виклики для розвитку та стабільності на Близькому Сході, серед яких виокремлено локальні конфлікти, зростання терористичних актів, етнічні проблеми. Проаналізовано локальні конфлікти, які вносять дестабілізацію в регіон, бо майже всі країни володіють достатніми ресурсами для протистояння. Підтверджено, що для забезпечення своїх інтересів найбільш потужні країни регіону нарощують свій військовий потенціал. Визначено, що військові конфлікти на території регіону негативно впливають на поглиблення дефіциту природних ресурсів, що суттєво впливає на глобальну геополітичну картину світу. Запропоновано заходи, які слід застосувати країнам Близького Сходу для забезпечення безпекової політики в регіоні. Проаналізовано основні інтереси України у зовнішньоекономічних відносинах з країнами Близького Сходу і Північної Африки та надано рекомендації стосовно їх реалізації.

Ніпіаліді О. Регіон Великого Близького Сходу і Північної Африки у сучасній системі міжнародної безпеки. *Економічний аналіз*. 2021. Том 31. № 3. С. 33-42.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2021.03.033>

Ключові слова: безпека; регіон, простір, міжнародна безпека, Північна Африка, Великий Близький Схід; глобальна економіка; економічне зростання; військові конфлікти; національні економіки.

UDC 339.92:327

Olha Nipialidi (Ukraine)

JEL classification: F02, F51, F63, O53

Olha NIPIALIDI

PhD in Economic Sciences,
Associate Professor,
Department of International Relations and
Diplomacy,
West Ukrainian National University, Ukraine

E-mail: nipialidi@ukr.netORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9962-2939>

Researcher ID: H-8010-2017

© Olha Nipialidi, 2021

Received: 20.10.2021

Revised: 01.11.2021

Accepted: 16.11.2021

Online publication date: 16.11.2021

This is an Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 license, which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

GREAT MIDDLE EAST AND NORTH AFRICA REGION IN THE MODERN SYSTEM OF INTERNATIONAL SECURITY

ABSTRACT

The subject of the study is the security space of the countries of the Greater Middle East and North Africa and its significance for Ukraine.

The aim of the article is to identify the main trends in the geopolitical transformation of the Middle East regional system and to identify conflict issues that destabilize the region and deepen instability. Taking into account these facts, Ukraine will be able to systematically extract foreign economic policy in relation to the consolidated space of the Greater Middle East and North Africa.

Methodology (method). General scientific and special methods were used in the research process in order to achieve the goal and solve the outlined tasks: historical and logical, analysis and synthesis, generalization and quantitative comparison, visual (tabular and graphical) (to visualize the results of the study).

Results. It is determined that the system of regional international relations is in the conditions of cardinal changes, which leads to their restructuring, creation of a new balance of power and formation of new relations between the states. The structural structure of the Greater Middle East and North Africa region is established and the historical preconditions of its formation are detailed. The main tendencies to the geopolitical transformation of the Middle Eastern regional system are confirmed. Projects of restructuring the political map of the Middle East and the Muslim world and possible consequences for international security are analysed. The growing role of individual countries in the study region in the global economy, which is determined by the presence of significant natural resources, including oil and gas, is confirmed. The main challenges for development and stability in the Middle East have been identified, including local conflicts, the growth of terrorist acts, and ethnic problems. Local conflicts that destabilize the region, as almost all countries have sufficient resources to confront, are analysed. It has been confirmed that the most powerful countries in the region are increasing their military potential to secure their interests. It is determined that military conflicts in the region have a negative impact on the deepening of the deficit of natural resources, which significantly affects the global geopolitical picture of the world. Measures to be taken by Middle Eastern countries to ensure security policy in the region are proposed. The main interests of Ukraine in relations with the countries of the Middle East and North Africa are analysed and recommendations for their implementation are given.

Nipialidi, O. (2021). Great Middle East and North Africa region in the modern system of international security. *Economic analysis*, 31 (3), 33-42.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2021.03.033>

Keywords: security; region, space, international security, North Africa, Greater Middle East; global economy; economic growth; military conflicts; national economies.

Вступ

Простір Великого Близького Сходу разом з прилеглими регіонами, зокрема, Чорноморським, Балканським та Східносередземноморським історично є місцем формування потужної цивілізаційної системи, яка стала базисом сучасної європейської макроцивілізаційної моделі. Країни простору від Єгипту і Палестини до Причорноморських степів та від Адріатики до Каспію і Перської затоки протягом тривалого історичного часу знаходилися у політичній взаємодії різного типу – від існування у складі великих імперій до перебування у форматі локальних підсистем міжнародних відносин.

Арабо-ісламське завоювання даного регіону розбило регіональну геополітику на дві частини – ісламську та християнську, взаємодія та боротьба між якими становить значну частину європейського історичного процесу. З часів Хрестових походів та венеціансько-генуезької торговельної експансії у просторі регіону набуває ваги західноєвропейський елемент.

З XVI ст. Чорноморсько-Близькосхідний простір об'єднується у цілісну політичну структуру в межах ісламсько-тюркської Османської імперії, яка до XX ст. веде постійні війни з християнськими європейськими державами широким фронтом від Північної Африки до Балкан, Криму і Кавказу. У XX ст. у просторі регіону на уламках зруйнованих імперських державних утворень формуються національні держави зі своїми інтересами і власним баченням майбутнього, але також зацікавлені у розвитку добросусідських відносин та створенні регіональних моделей стабільності [10, с. 12].

Історія свідчить, що, попри всі соціальні, релігійні та етнічні відмінності народів цього великого простору, вони тривалий час перебували у спільних процесах соціально-економічного і політичного життя, що не може не впливати і на сучасний стан регіональних міжнародних відносин. Суспільні традиції тривалого співжиття, взаємопроникнення культурних практик і звичаїв, вірувань і ціннісних орієнтацій – усе це створює своєрідний контекст, без урахування якого неможливо зрозуміти реалії сучасного регіонального геополітичного комплексу.

Більшість наукових досліджень з питань історичного, соціально-економічного, політичного розвитку країн Близького Сходу і Північної Африки та їх ролі у міжнародних відносин належить таким зарубіжним і вітчизняним вченим: І. Івашук [6], С. Зінько, А. Мартинов, В. Швед, Б. Парахонській [1], Г. Яворська [10], О. Богомолів, С. Данилов, Д. Йоффе, Д. Ейкельман [7], О. Коппель [8], Б. Саїду, Д. Снайдер, К. Спенсер, С. Тальяпетра.

Як зазначають фахівці, в сучасному світі саме цей регіон характеризується політичною та економічною нестабільністю, посиленням деструктивних впливів транснаціональних загроз, що перешкоджає реалізації спільних проектів та розвиткові міжнародної співпраці. Саме тому питання економічного та соціального розвитку в регіоні нерозривно пов'язані з питаннями безпеки та стабільності, тим більше, що є проблеми, які сформувалися історично, не отримали вирішення та періодично загострюються.

Мета статті

Метою статті є визначення основних тенденцій геополітичної трансформації сучасної близькосхідної регіональної системи, що дає можливість встановити негативні тенденції та процеси, що гальмують економічний розвиток країн Великого Близького Сходу та Північної Африки і створюють ряд загроз у сфері міжнародної та регіональної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження

Сучасний Великий Близький Схід та Північна Африка (БСПА) на сьогодні включає низку арабських країн і одну автономію: Ірак, Сирію, Ліван, Йорданію, Кувейт, КСА, Катар, Бахрейн, ОАЕ, Оман, Ємен, Єгипет, Лівія, Туніс, Алжир, Марокко, і Палестинську автономію. Особливо місце на мапі регіону посідають три неарабські країни (точніше, країни, у складі населення яких домінує неарабський складник) – Ізраїль, Туреччина та Іран. Також, подекуди до регіону включають низку сусідніх африканських країн (Судан, Південний Судан, Чад, Ефіопію, Еритрею, Джибуті, Комори, Нігер, Малі) та європейські острівні держави (Кіпр, Мальту).

Станом на початок 2020 року територія країн Близького Сходу та населення становить: 6,3 млн.км² – 334 млн.чол., країн Північної Африки та населення: 7,6 млн.км² – 237 млн.чол, а сукупний ВВП – 3,61 трлн. дол. [2, с. 5].

Отже, регіон охоплює низку країн різного рівня економічного, політичного і соціального розвитку: від держав членів Великої двадцятки (G20) найбільших економік світу до країн із середнім рівнем доходів, бідних країн і, принаймні чотирьох «неспроможних» / «крихких» держав. На роль глобального лідера у цьому регіоні претендують такі країни: Саудовська Аравія – економічне, військове та релігійне лідерство; Туреччина – економічне та військове лідерство, формування нової «Османської імперії»; Іран – економічне, політичне та релігійне лідерство; Ізраїль – глобальне економічне і військове лідерство; Єгипет – економічне та політичне лідерство в арабському світі.

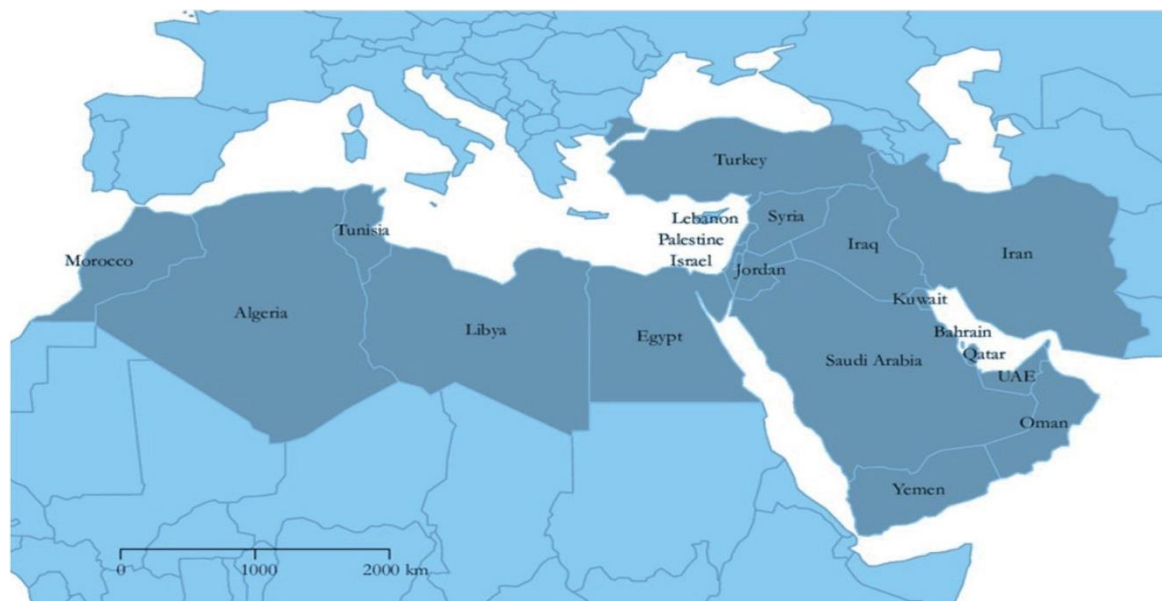

Рис. 1. Географічна карта країн БСПА [2].

Щодо Ірану, то ця країна більше тяжіє до БСПА, аніж до своїх східних сусідів та має амбіції посісти місце регіонального лідера. Хоча у класичній географічній класифікації Іран відносять не до Близького, а до так званого Середнього Сходу, однак зараз сукупність історичних територій, до якої він відноситься, вже не складається в єдину політико-економічну реальність.

Попри значні відмінності економічного розвитку, добробуту, ефективності державного управління й безпеки, країни регіону мають багато спільних рис. Це, зокрема, природні умови, що визначили історичні моделі господарювання, ресурсозабезпеченість (брак водних ресурсів, родючих ґрунтів та великі поклади корисних копалин – насамперед нафти й газу), культурні та мовні чинники. Панівною релігією в регіоні є іслам, а найпоширенішою мовою – арабська, вплив якої відчувається й на решті мов регіону [7, с. 123].

Важливість регіону обумовлена кількома головними чинниками. Насамперед паливно-енергетичний, оскільки в регіоні БСПА зосереджено 48,3% світових запасів нафти та 35,4% світових запасів природного газу. Розвинені країни Західної Європи та Далекого Сходу (Японія, КНР) перебувають у значній залежності від постачання нафти з Близького Сходу. В десятку країн, що володіють найбільшими запасами, входять такі країни досліджуваного регіону: Саудівська Аравія, Іран, Ірак, Кувейт, Об'єднані Арабські Емірати (див. рис. 2) [13]. При найменшій зміні політичної ситуації в країнах Близького Сходу, а тим більше, в умовах зростаючої геополітичної нестабільності, змінюється ситуація на біржах, і світовий ринок одразу на це реагує. Підтвердженням цього стало падіння ціни ф'ючерсів на нафту марки WTI у квітні

2020 р., коли було укладено контракт за від'ємною ціною на електронних торгах Нью-Йоркської товарної біржі (NYMEX) [6, с. 142].

Саудівська Аравія володіє біля п'ятої частини світових запасів нафти (має біля 77 родовищ нафти і газу), входить до першої двадцятки найбільш потужних економік світу (у 2017 р. 19-та країна в світі за номінальним ВВП). Високий рівень економічного розвитку Саудівської Аравії засвідчує 33-тє місце поміж найбільших імпортерів товарів у світі та 19-е – серед найбільших імпортерів послуг у світі. Крім того, Саудівська Аравія є найбільшим виробником нафтохімічної продукції в арабському світі.

Водночас, вона залишається важливим політичним та економічним партнером США не тільки в даному регіоні, а й у світі в цілому. Також, СА володіє потужними позиціями в енергетичному секторі, що має вагомий вплив на поведінку інших глобальних гравців, перш за все Російську Федерацію. За досвідом політика видобутку нафти Саудівської Аравії мала вагомий вплив на світові нафтові ціни у 2014-2018 рр., що чи не найбільше вплинуло на втрати РФ від нафтодоларів [13]. Це стало одним із запобіжників посилення тиску та ескалації дій на території України.

Слід відмітити, що африканський континент також став для світових лідерів – територією з власними інтересами. Африка є один із найбагатших регіонів за наявністю природних ресурсів. Вона займає перше місце у світі щодо запасів марганцю, хромітів, бокситів, золота, платини, кобальту, ванадію, алмазів, фосфоритів, флюориту; друге – по запасах міді, азбесту, урану, сурми, берилля, графіту; третє – щодо нафти, газу, ртуті, залізної руди.

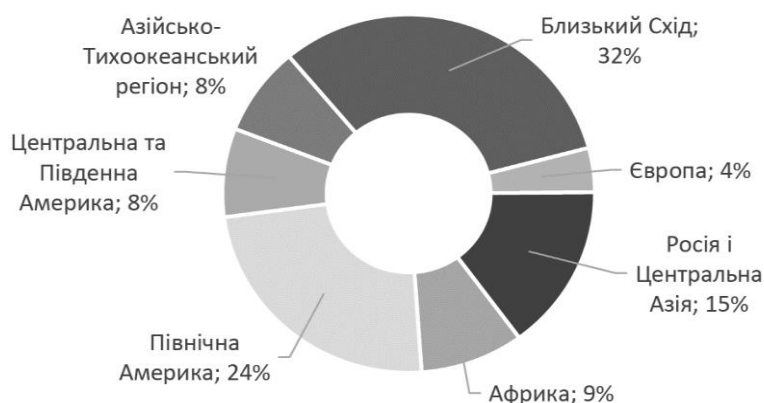

Рис. 2. Регіональний розподіл світових запасів нафти та її виробництва, станом на 31 грудня 2019 р. [13]

На континенті є значні резерви титану, нікелю, вісмуту, літію, танталу, ніобію, олова, вольфраму, дорогоцінних каменів. Крім того, регіон активно розвивається. Глобальна аудиторська компанія Ernst&Young в доповіді «Час Африки» прогнозує, що прямі іноземні інвестиції до 2025 року досягнуть 150 млрд. дол. США проти 84 млрд. у 2010 р. ВВП регіону за прогнозами виросте з 1,6 трлн. дол. США в 2008 р. до 2,6 трлн. у 2020 р., а споживчі витрати складатимуть 1,4 трлн. дол. США (+62%) [3, с. 580].

Довгий час у таких країнах, як Алжир, Ангола, Габон, Єгипет, Камерун, Лівія, Нігерія, Судан, Екваторіальна Гвінея, Республіка Конго, Туніс, Чад переважав, в основному, американський, англійський, голландський капітал, у деяких країнах — французький та італійський. Водночас наприкінці ХХ ст. на африканський континент розпочалася економічна експансія Китаю, Індії, Бразилії, Австралії. Отже, Африка стала глобальною ареною конкуренції за природні ресурси [9].

Контроль за природно-енергетичними ресурсами та шляхами їх постачання надає великим державам та країнам регіону суттєві геополітичні переваги. Боротьба між глобальними силами за економічний і політичний контроль за процесами в регіоні періодично загострюється, що серйозно впливає на стабільність і безпеку в Європі та світі.

Слід відмітити, що європейський спосіб бачення проблем Близького Сходу є привабливим для ряду країн і має багато прихильників. Йдеться, зокрема, про переоцінку сучасної регіональної системи міжнародних відносин у стратегічному проекті артикуляції і поєднання інтересів народів європейського оточення. Країни Заходу сприяють здійсненню процесів реформування економічних та політичних систем регіону і вважають цей простір важливою сферою власних інтересів. Середземноморська конференція в Барселоні (1995 р.) проголосила ідею середземноморського

співробітництва, а пізніше у цей процес включено і пострадянські країни, що отримує вигляд політики сусідства ЄС та «східного партнерства» [10, с. 14]. Його результати мали забезпечити для арабських середземноморських країн:

- вироблення інструментів, які спрощували би доступ на європейський ринок;
- гармонізацію законодавства з нормативною базою ЄС;
- умови для політичної (відновити попередню редакцію, йшлося саме про сприяння) стабільності в регіоні.

У 2008 р. за ініціативи президента Франції було утворено Середземноморський Союз, до якого увійшли всі держави ЄС, арабські середземноморські держави, крім Лівії, Ізраїль й Туреччина, балканські держави не-члени ЄС [2, с. 19].

Базовою засадою тут є питання тіснішого та масштабнішого співробітництва між країнами з різними типами культур з метою отримання економічної вигоди для всіх частин регіону, спільна безпека, зменшення напруженості та зниження ризику збройного конфлікту. Європейські країни вбачають у широкомасштабному розвитку південно-східних просторів важливий чинник європейської безпеки. На нашу думку, що цей напрям зовнішньополітичного мислення, як більш гнучкий та неконфронтаційний, набуватиме домінуючого характеру в країнах регіону, оскільки об'єктивно більш відповідає їх інтересам.

Найбільшою потугою у регіоні все ще залишаються США, які за часів президентства Дж. Буша проводили активну політику на Близькому Сході, а також проголошували Чорноморський регіон сферою своїх життєво важливих інтересів, що, зокрема, сприяло входженню Румунії та Болгарії до НАТО та ЄС, налагодженню партнерства з Грузією та Україною [8, с. 130]. Реальною причиною таких планів США було намагання

отримати дефіцитні енергоресурси та забезпечити їх надійне транспортування. Так, за даними Міністерства енергетики США до 2025 р. дві третини всієї нафти у США буде імпортуватися саме з регіону Близького Сходу [3, с. 579].

Проте, останніми роками між БСПА та США формується нова стратегічна «гра», що за масштабом і розміром ризиків порівнювана з «грою» початку XX століття, коли відбувався розпад Османської імперії і закладалися сучасні обриси регіону. Сучасна стратегічна «гра», що може змінити обличчя регіону, видається навіть складнішою і непередбачуваною. На тлі послідовної, такої, що її провадить вже нова американська адміністрація, політики із згорання ролі США як монопольного гаранта регіональної безпеки виникає стратегічна невизначеність. Для великих держав з традиційно сталою присутністю в

БСПА це становить певний виклик, подеколи порушуючи перед ними важкі дилеми.

Слід відмітити, що цьому сприяли активні збройні конфлікти на Близькому Сході та в Північній Африці у 2018-2019рр. між такими країнами: Єгиптом (субнаціональний збройний конфлікт високої інтенсивності), Іраком (інтернаціоналізована громадянська війна), Ізраїлем (позадержавний збройний конфлікт низької інтенсивності), Сирією (велика інтернаціоналізована громадянська війна), Туреччиною (позадержавний і субнаціональний збройний конфлікт низької інтенсивності) та Єменом (велика інтернаціоналізована громадянська війна) [12]. Про це, свідчить кількість терористичних атак по регіонах світу зображених на рис. 3.

Рис. 3. Розподіл терористичних атак за регіонами світу, 2002-2019 рр.*

* побудовано за матеріалами Statista. URL : <https://www.statista.com/statistics>.

У Північній Африці спостерігалось поєднання кількох криз, що загрожує також стабільності сусідніх держав Субекваторіальної Африки. У Лівії активізувалися бойові дії між двома конкуруючими урядами. Також посилюється міжнародне втручання у конфлікт Єгипту, Росії, Саудівської Аравії та Об'єднаних Арабських Еміратів (ОАЕ), з одного боку, і Катару та Туреччини – з іншого, за участі різноманітних іноземних збройних угруповань і найманців з обох сторін. Багато з цих конфліктів, в яких загинули сотні тисяч людей і мільйони стали біженцями, були взаємопов'язані, в них брали участь світові потужні гравці, а також численні недержавні суб'єкти. У кількох країнах регіону з 2018 року тривають масові антиурядові протести, у тому числі в Алжирі, Єгипті, Ірані, Іраку, Йорданії, Лівані, Марокко, на Палестинських територіях і в Тунісі. Дехто називає це другою або новою

«Арабською весною», яка розпочалася у 2010 р. (революція в Тунісі) і триває дотепер [12].

Крім того, в регіоні існують значно масштабніші проблеми, які пов'язані з браком водних ресурсів та інші наслідки зміни клімату. Зв'язок між проблемами нестачі води, зміни клімату та безпеки в регіоні Близького Сходу та Північної Африки є «складним, різноманітним і різноспрямованим».

На щорічному Світовому економічному форумі у 2019 році у швейцарському Давосі загроза кризи водних ресурсів була названа найсерйознішим ризиком для регіону Близького Сходу та Північної Африки. Так, Ізраїль, Палестина, Сирія, Йорданія вже багато років сперечаються за воду р. Йордан, основний водостік якої контролює Ізраїль. Він суттєво обмежив споживання води палестинцями, а Сирія відвела значну частину вод річки Ярмук углиб своєї території, фактично зневодивши

Йордан. Ізраїль, що залишається без води, змушений купувати воду в Туреччині, звідки вона танкерами доставляється до ізраїльського порту Ашкелон. Головний науковий радник британського уряду Джон Беддінгтон вважає, що вже найближчим часом нестача прісної води стане найгострішою проблемою у всьому світі [3, с.576].

Також, в Лівії у 2019 році неодноразово відбувалися напади на інфраструктуру водо- та енергопостачання та порушення в її роботі. У Перській затоці значна частина населення залежить від опріснювання питної води – 30 великих опріснювальних установок працюють у Саудівській Аравії і 70 в ОАЕ, – а інфраструктура опріснювання є дуже вразливою в умовах збройного конфлікту. З іншого боку, в березні-квітні 2019р. півмільйона іранців були тимчасово відселені через сильну повінь [12]. Таким чином, є всі підстави вважати, що проблема питної води перетворюється на глобальну, і в XXI ст. може стати однією з головних причин регіональних конфліктів.

Наразі, у регіоні триває перебудова – соціальна, політична, геополітична, економічна. Основними рушієм змін є конкуренція двох груп держав: КСА, ОАЕ, Єгипту, з одного боку, та Туреччини й Катару – з другого. У змаганні також бере участь і дещо ослаблений з боку США санкціями Іран. Навколо цих трьох центрів сили формуються нові альянси й «сірі зони».

Отже, якою має бути українська зовнішньоекономічна політика на Близькому Сході? У чому значення цього регіону для України?

Звичайно, що Близький Схід та Північна Африка є складний ринок і знаходиться під великим впливом Сполучених Штатів Америки та Росії та майже перманентно має складну політичну ситуацією, але цей ринок на якому Україна практично перед усіма країнами, має торговельні переваги. Особливо виражені ці переваги по сільськогосподарським товарам, товарам переробки сільськогосподарської сировини, а також по недорогоцінним металам. Ці товари фактично складають основу товарної структури зовнішньої торгівлі України, але враховуючи кліматичні умови країн Близького Сходу та Північної Африки торгівля цими товарами найбільш вразлива. Чому країни Близького Сходу та Північної Африки, на наш погляд, є привабливими для України, а причина тільки одна – у ефективності зовнішньої торгівлі, а саме у торговому балансі, який має позитивне сальдо.

Аналізуючи зовнішню торгівлю України з іншими ринками світу, слід відмітити, що коефіцієнт покриття імпорту експортом за 9 місяців

2019 року становила по країнах Близького Сходу та Північної Африки 2,54, а це у абсолютних цифрах 2,43 млрд.дол. США. Крім цього, частка імпорту у національному споживанні становить 1,93%, а це свідчення про практичну незалежність від імпорту товарів із країн Близького Сходу та Північної Африки [2, с. 30].

Відповідно до Експортної стратегії України («дорожньої карти» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки, ринки Туреччини, Єгипту, КСА, Об'єднаних Арабських Еміратів, Ізраїлю й Лівану визначено ринками «у фокусі», які є потенційно привабливими для більшості галузей української економіки і можуть бути орієнтиром для подальшого розвитку експортної діяльності [11].

Забезпечення продуктами харчування для БСПА має політичний й безпековий вимір. Безпосереднім поштовхом до початку протестів у Єгипті, які призвели до повалення режиму Мубарака, стало підвищення цін на соціальні продукти харчування, які дотувалися державою. І хоча з розгортанням протестного руху його гасла швидко змінювалися від соціально-економічних до політичних, ключову роль у масовій мобілізації на першому етапі відіграла нестабільність на ринку імпортової пшениці й неспроможність бюджету компенсувати зростання цін. У цей період провідними постачальниками, від яких зрештою залежала харчова безпека Єгипту, були саме українські зернотрейдери. Отже, стабільність і прогнозованість ключових харчових ринків є питанням національної безпеки для багатьох держав БСПА, особливо з низьким або середнім рівнем економічного розвитку [2; 5].

Значення регіону для України також обумовлюється значним потенціалом для взаємовигідної торговельно-економічної співпраці та наявністю транспортно-логістичних морських комунікацій. Вздовж узбережжя країн регіону та через Суецький канал проходить основний морський торговий маршрут, який поєднує два глобальних центри економічної могутності – Європу та Південно-Східну Азію, а також Європу та другу за кількістю населення державу у світі – Індію. Нафтовидобувний сектор країн Перської затоки відкриває широкі можливості для технологічної співпраці, зокрема у сфері геологорозвідувальних робіт, видобування, нафтоперероблення й розвитку інфраструктури. Україна як країна з дефіцитним балансом енергоресурсів зацікавлена у використанні цих можливостей. Також, за рейтингом DOING BUSINESS щодо ведення бізнесу даний регіон має наступні показники (табл.1) [2, с. 85].

Таблиця 1. Рейтинг Easy of Doing Business за 2019-2020 рр.

Економіка	2019 р.			2020 р.	
	Рейтинг легкості ведення бізнесу	Оцінка DB	Зміни в легкості ведення бізнесу	Рейтинг легкості ведення бізнесу	Оцінка DB
Об'єднані Арабські Емірати	11	81,28	+2,37	16	80,9
Туреччина	43	74,33	+4,34	33	76,8
Ізраїль	49	73,23	+0,64	35	76,7
Бахрейн	62	69,85	+1,82	43	76
Марокко	60	71,02	+2,46	53	73,4
Саудівська Аравія	92	63,5	+1,62	62	71,6
Україна	71	68,25	+0,94	64	70,2
Оман	78	67,19	-0,02	68	70
Йорданія	104	60,98	+1,42	75	69
Катар	83	65,89	+0,64	77	68,7
Туніс	80	66,11	+1,51	78	68,7
Кувейт	97	62,2	+0,75	83	67,4
Єгипет	120	58,56	+2,74	114	60,1
Іран.	128	56,98	+2,34	127	58,5
Ліван	142	54,04	+0,07	143	54,3
Алжир	157	49,65	+2,06	157	48,6
Судан	162	48,84	+3,75	171	44,8
Ірак	171	44,72	+0,04	172	44,7
Сирія	179	41,57	+0,02	176	42
Лівія	186	33,44	+0,23	186	32,7
Ємен	187	32,41	-0,59	187	31,8

*Побудовано за матеріалами Doing Business data base. URL: <https://www.eni.com/en-IT>.

Саудівська Аравія, Йорданія, Того, Бахрейн, Таджикистан, Пакистан, Кувейт, Китай, Індія та Нігерія входять у число країн, які досягли найкращих результатів щодо поліпшення показників у «Веденні бізнесу 2020». Упродовж 2018-2019 років ці країни здійснили одну п'яту частину від усіх реформ у світі.

Отже, основними факторами росту співробітництва з країнами БСПА повинні стати: привабливе географічне положення Близького Сходу (знаходиться на межі трьох частин світу Європи, Азії, Африки); перехрестя найважливіших транспортно-економічних шляхів; наявність найбагатших запасів паливно-енергетичних ресурсів; наявність значної діаспори в Україні з країн Близького Сходу та власного мусульманського населення; високий рівень ВВП на душу населення у провідних країн Близького Сходу; в Україні є ряд товарів та послуг, які мають великий попит у світі і потребують географічного розширення своїх партнерів; наявність дипломатичних представництв України у 16 країнах

Близького Сходу та наявність 18 дипломатичних представництв країн Близького Сходу в Україні; наявність договірно-правової бази між Україною та країнами Близького Сходу.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Україна має й надалі дотримуватися визначеного курсу, що виходить з пріоритетності економічного порядку денного, а отже, визначення регіону БСПА як важливого ринку. Але цей курс не означає нерозбірливості у виборі партнерів і напрямів кооперації. Саме цей регіон надасть Україні можливість диверсифікації джерел постачання енергоресурсів, що має значний інвестиційний потенціал. Перспективним напрямом взаємодії є також розвиток науково-технічної й промислової кооперації, що уможливується наявною в Україні науковою базою, технологіями і кваліфікованим кадровим потенціалом. Збільшення економічної присутності має відбуватися насамперед за пріоритетними напрямами, що визначаються критичністю місцевих

потреб і наявності відповідного потенціалу в Україні.

З метою забезпечення умов для реалізації політики України на Близькому Сході, а також для забезпечення узгодженості та координування дій державних органів з питань відносин з країнами регіону доцільно розробити *Стратегію економічної співпраці з країнами БСПА* [2, с. 34]. Дана стратегія має визначити цільові економічні показники розвитку співпраці: товарообіг, експорт України та темпи його зростання, необхідні капіталовкладення для досягнення цілей,

використання нормативно-цільового прогнозу для виконання прогнозованих показників. Для реалізації Стратегії доцільно створити із залученням відповідних державних органів, об'єднань роботодавців, бізнесу спеціалізований центр з розвитку й реалізації стратегії економічної співпраці з країнами Близького Сходу як незалежну інституцію або у складі однієї з наявних державних інституцій з такими функціями: розроблення проєктів, тренінги для учасників переговорів, підготовка інформаційно-рекламних матеріалів для просування України на ринки країн регіону тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Близький Схід: міжнародна безпека, регіональні відносини та перспективи для України : монографія. Рада нац. безпеки і оборони України, Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки. / Б. О. Парахонський (відп. ред.). Київ : ПЦ «Фоліант», 2008. 589 с.
2. Близький Схід і Північна Африка як сфера інтересів України : аналіт. доп. / за ред. О. В. Литвиненка. Київ : НІСД, 2020. 85 с.
3. Дівак В. В. Країни «Великого Близького Сходу» та Північної Африки в контексті глобального переформатування регіону. *Держава і право*, 2012, вип. 56. С. 576-587.
4. За даними Міжнародного валютного фонду. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2018/01/weodata/weorept.aspx?sy=2017&ey=2017&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=001&s=N GDPD&grp=1&a=1&pr.x=3 2&pr.y=8>.
5. За даними Міжнародного торговельного центру. URL: <https://www.trademap.org/Index.a.spx>.
6. Івашук І., Заставний А. Країни Близького Сходу в глобальній економіці: сучасні тенденції розвитку та питання безпеки. *Економічний аналіз*. 2021. Том 31. № 2. С. 136-147.
7. Ейкельман Г. Близький Схід та Центральна Азія / Центр близькозн. дослідж., Ін-т сходознавства ім. А. Кримського НАН України. Київ : Вид. дім "Стилос", 2005. 376 с.
8. Коппель О., Гаспарян А. Американський чинник трансформації Близького Сходу. *Американська історія та політика*. 2016. № 2. С. 128-134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ahp_2016_2_19.
9. К 2025 року об'єм інвестицій в Африку досягнет \$150 млрд. URL: <http://ru.ibtimes.com/articles/1167/20110503/945373.htm>
10. Системна криза міжнародної безпеки: Близькосхідно-Чорноморський простір : аналіт. доп. / Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська. К.: НІСД. 2016. 52 с. (Сер. «Національна безпека», вип. 11).
11. Про схвалення Експортної стратегії України ("дорожньої карти" стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1017-р від 27.12.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1017-2017-%D1%80#Text>.
12. Щорічник SIPRI 2020 «Озброєння, розброєння та міжнародна безпека». URL: www.sipriyearbook.org.
13. World Oil Review 2020. URL: <https://www.eni.com/en-IT>.

REFERENCES

1. *The Middle East: international security, regional relations and prospects for Ukraine*. (2008). Rada nat. of Security and Defense of Ukraine, Nat. int probl. international security; BO Parakhonsky (ed.). Kyiv: Foliant. [in Ukrainian].
2. *Blyzkyi Skhid i pivnichna Afryka yak sfera interesiv Ukrainy : analit. dop.*(2020) The Middle East and North Africa as a sphere of Ukraine's interests / za red.O. V.Lytvynenka. Kyiv : NISD, 85 . [in Ukrainian].
3. Divak, V. V. (2012) The countries of the "Greater Middle East" and North Africa in the context of the global reformatting of the region. *Derzhava i pravo*, 2, vyp. 56, 576-587[in Ukrainian].
4. According to the International Monetary Fund. Retrieved from: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2018/01/weodata/weorept.aspx?sy=2017&ey=2017&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=001&s=N GDPD&grp=1&a=1&pr.x=3 2&pr.y=8>.
5. According to the International Trade Center. Retrieved from: <https://www.trademap.org/Index.a.spx>.
6. Ivashchuk, I., & Zastavnyi, A. (2021). Middle East countries in the global economy: current development trends and security issues. *Ekonomicnyi analiz*, 31(2), 136-147 [in Ukrainian].
7. Eikelman, D. (2005). *Middle East and Central Asia*. Kyiv: Stylus House. [in Ukrainian].
8. Koppel, O., & Gasparyan, A. (2016). The American factor in the transformation of the Middle East. *American history and politics*, 2, 128-134. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ahp_2016_2_19.

9. Investment in Africa to reach \$150 billion by 2025. Retrieved from: <http://ru.ibtimes.com/articles/1167/20110503/945373.htm>
10. *Systemic crisis of international security: the Middle East and the Black Sea(2016)*. Parakhonskyi B., Yavorska H.M K.: NISD, vyp. 11, 52 . [in Ukrainian].
11. On approval of the Export Strategy of Ukraine (“road map” of strategic trade development) for 2017-2021: *Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy № 1017-.2017*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1017-2017-%D1%80#Text>.
12. SIPRI 2020 Yearbook “Arms, Disarmament and International Security. Retrieved from: www.sipriyearbook.org.
13. World Oil Review 2020. Retrieved from: <https://www.eni.com/en-IT/globalenergy-scenarios/world-oil-reviewfirst-volume.html>.